DOI No: <http://dx.doi.org/10.29228/Joh.54747>

Authenticity process is conducted by

Makale Türü: Araştırma makalesi
Geliş Tarihi: 25-11-2021
Kabul Tarihi: 12-12-2021
On-line Yayın: 30-12-2021

Article Type: Research article
Submitted: 25-11-2021
Accepted: 12-12-2021
Published Online: 30-12-2021

Atıf Bilgisi / Reference Information

Yavuz, E., & Girgin, M. (2021). 1933 Üniversite Reformu Sonrası Türkiye'ye İltica Eden Alman Bilim İnsanlarının Türk Eğitim Sistemine Katkıları. *Journal of History School*, 55, 4033-4054.

1933 ÜNİVERSİTE REFORMU SONRASI TÜRKİYE'YE İLTİCA EDEN ALMAN BİLİM İNSANLARININ TÜRK EĞİTİM SİSTEMİNE KATKILARI¹

Erdem YAVUZ² & Mehmet GİRGİN³

Öz

Bu çalışmada 1933 yılında gerçekleştirilen üniversite reformu ile Türkiye'ye gelen Alman bilim insanlarının Türk yükseköğretim hayatına ve bilimsel araştırma literatürüne sundukları katkıları incelenmektedir. Çalışmada öncelikle Türk eğitim tarihi içinde üniversitenin gelişim seyrine ilişkin panoramik bir aktarım da sunulmuştur. Hem üniversite reformu öncesi hem de üniversite reformu ile birlikte başta Almanlar ve Avusturyalılar olmak üzere Türkiye'de yükseköğretime onlarca yabancı bilim insanının ve yardımcı personelin katıldığı görülmektedir. Ülkemize gelen bu öğretim üyeleri ve yardımcıları Türkiye'de pozitif bilimlerin çeşitli dallarında yaptıkları çalışmalar, olumlu katkıları olmuştur. Bu öğretim üyeleri çok sayıda enstitü kurarak araştırmalarını bir merkez altında yürütmeleri bunların başında gelmektedir. Bu öğretim üyelerinin bilimsel yayıncılık için dergiler kurmaları ve bu dergileri yönetmeleri, alanında ün salacak pek çok Türk bilim insanı yetiştirmeleri ve onlarca ders kitabı ile materyal bırakmaları ve kütüphane kurmaları da son derece önemli katkılar arasındadır. Yabancı öğretim üyelerinin yaptıkları bu katkılar Türk yükseköğretiminin şekillenmesi ve büyümesinde önemli bir itici gücü oluşturmuştur. Daha sonra da sayıları çoğalacak olan Türk üniversitelerinde görev alan pek çok akademisyenin ve araştırmacının yetiştirilmesinde

¹ Makale yazımı yazar etki oranı: 1.yazar: %60, 2. yazar: %40.

² Doç. Dr., Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Eğitim Fakültesi, eyavuz@erzincan.edu.tr, Orcid: 0000-0003-1011-4864.

³ Bilim Uzmanı, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, mehmetgirgin1983@gmail.com, Orcid: 0000-0001768-4421.

bu yabancı öğretim üyelerinin oldukça önemli katkıları bulunmaktadır. Ayrıca yurt dışına yükseköğrenim görmek üzere ya da yabancı dil öğrenmek, farklı araştırma disiplinleri edinmek için giden Türk araştırmacı ve bilim insanlarına aracılık eden ve Türkiye’den kendi ülkelerine döndükten sonra bu kişilere ev sahipliği yapan da bu profesörler olmuştur. Dolayısıyla kütüphane koleksiyonlarının bir üniversiteye yakışır hale gelmesi, bilimsel yayınların ve aktivitelerin çoğalması, bilimsel çalışmalardan halkın haberdar edilmesi ve halka yönelik zaman zaman çeşitli etkinliklerin yapılması hem de modern bilimsel kavramların Türkçeye kazandırılması gibi pek çok alanda özellikle Alman profesörlerin katkısı gözlemlenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Üniversite Reformu, Alman Profesörler, Dârülfünûn, Yükseköğretim

Contributions to The Turkish Education System of The German Scientists Who Came to Turkey after The 1933-University Reform

Abstract

In this research, the contributions of German scientists who came to Turkey with the university reform in 1933 to Turkish higher education life and scientific research literature are examined. In the research, first of all, a panoramic transfer of the development of the university in the history of Turkish education is presented. Both before and with the university reform, it is seen that dozens of foreign scientists and auxiliary personnel, especially Germans and Austrians, participated in higher education in Turkey. These faculty members and their assistants who came to our country have made positive contributions to their studies in various branches of positive sciences in Turkey. The leading of these is that these faculty members establish many institutes and carry out their research under one center. Establishing and managing journals for scientific publishing, training many Turkish scientists who will have a reputation in the field, and leaving dozens of text books and materials and establishing libraries are among the very important contributions. These contributions made by foreign faculty members have formed an important force in the shaping and growth of Turkish higher education. These foreign faculty members have significant contributions in the training of many academicians and researchers working in Turkish universities, whose numbers will increase later. In addition, these professors have been the ones who mediated Turkish researchers and scientists who went abroad to study high education or to learn foreign languages, to acquire different research disciplines, and who hosted them after returning to their home countries from Turkey. Therefore, the contribution of especially German professors is observed in many areas such as library collections becoming worthy to university the proliferation of scientific publications and activities, informing the public about scientific studies, organizing various events for the public from time to time, and bringing modern scientific concepts into Turkish.

Keywords: University Reform, German Professors, Dârülfünû, Higher Education.

GİRİŞ

Klasik Osmanlı Devleti’nden modern Türkiye Cumhuriyeti’ne geçiş aşamasında birçok alanda köklü reformlar gerçekleşmiştir ve bu reformların etkinbiçimde tezahür ettiği alanlardan biri de hiç şüphesiz eğitim alanı olmuştur (Yavuz, 2016). 1773’te kurulan Hendesehane ve 1794’te açılan Mühendishane-i Bahr-i Hümayun, 1859’da faaliyete başlayan Mekteb-i Mülkiye ve Tıbbiye batılı anlamda kurulan ilk eğitim kurumları olarak kayıtlara geçmiştir.

Eğitimde modernleşme hareketleri cumhuriyetin kurulmasının ardından da hızla devam etmiş ve bilhassa 1923-1938 yıllarını kapsayan Atatürk döneminde çok önemli değişimler meydana gelmiştir. Tevhid-i Tedrisat Kanunu’nun kabul edilmesinden Harf İnkılabına, Millet Mekteplerinin tesisinden Halkevlerin yaygınlaştırılmasına kadar birçok yenilik, henüz emeklemekte olan cumhuriyetin eğitim alanında gerçekleştirdiği değişimler olarak öne çıkmıştır (Önk, 2015).

Sözü edilen inkılaplardan biri de Üniversite Reformu adı ile literatüre kazandırılan yenilik hareketidir ve Mustafa Kemal Atatürk, Türk yükseköğretiminin gerek sistematik gerekse içerik bağlamında iyileştirilmesi adına başta Almanya olmak üzere, birçok ülkeden eğitim uzmanlarını Türkiye’ye davet etmiştir (Namal ve Karaök, 2011; Aydemir, 2020).

Atatürk’ün daveti üzerine gelen eğitim uzmanları, bilhassa pozitif bilimlerin çeşitli dallarına önemli katkılar sunmuştur. Bu uzmanlar, bir yandan çok sayıda enstitü kurarak bilimsel araştırmaların tek bir çatı altında yürütülmesini sağlarken diğer yandan akademik dergilerin kurulması ve yönetilmesi konusunda kıymetli katkılar sağlamışlardır. Ayrıca söz konusu eğitim uzmanları, kütüphanelerin tesis edilmesi ve birçok ders materyalinin envantere kazandırılması noktasında da destek sağlamış; bu vesile ile Türk bilim insanlarının yetişmesinde de önemli roller üstlenmişlerdir. Türk yükseköğretiminin teşkilatlanması için Batı’nın bilim ve teknik alanında erişmiş olduğu kazanımları Türkiye’ye taşıyan bu kişiler, yükseköğretimin gelişim hedeflerini belirleme anlamında da bir vizyon oluşturmuşlardır (Erdem, 2012).

Süregelen zaman içerisinde sayıları artacak olan Türk akademisyen ve araştırmacıların yetiştirilmesinde, bu yabancı eğitim uzmanlarının oldukça önemli katkıları bulunmaktadır. Ayrıca yurt dışına yükseköğrenim görmek üzere ya da yabancı dil öğrenmek, farklı araştırma disiplinleri edinmek için giden Türk araştırmacı ve bilim insanlarına aracılık eden ve Türkiye’den kendi ülkelerine döndükten sonra bu kişilere ev sahipliği yapan da yine söz konusu eğitim uzmanları olmuştur. Dolayısıyla kütüphane koleksiyonlarının bir üniversiteye yakışır hale gelmesi, bilimsel yayınların ve aktivitelerin çoğalması, bilimsel

çalışmalardan halkın haberdar edilmesi ve halka yönelik zaman zaman çeşitli etkinliklerin yapılması hem de modern bilimsel kavramların Türkçeye kazandırılması gibi pek çok alanda özellikle Alman eğitimcilerin katkısı gözlemlenmektedir (Önk, 2015).

İstanbul Üniversitesi'nin Kurulması ve Alman Profesörlerin Gelişi

İstanbul Üniversitesi 31.05.1933 tarihli ve 2252 sayılı kanunla kurulmuştur (Aydemir, 2020). Bu kanunda İstanbul Üniversitesi'nin teşkilat yapısı, maaş, alacak ve ücretlerin tahsiline ilişkin ayrıntılar, yetki-sorumluluklar anlatılmıştır. Üniversite 1 Ağustos 1933'te açılmış ve 18 Kasım 1933'te düzenlenen bir törenle eğitim-öğretim faaliyetlerine başlamıştır. Üniversite açıldığı zaman muvakkat (geçici) bir talimatname yayımlanmıştır. Teşkilat Kanunu'nun 29 Mayıs 1934'te çıkmasına kadar üniversite bu talimatname ile yönetilmiştir (Hatiboğlu, 2000).

O dönemlerde Almanya'da hüküm süren Nazi rejiminden kaçıp İsviçre'ye sığınan Alman bilim adamları Türkiye'ye davet edilmiş ve dönemin milletvekillerinin aldığı maaşın üç katı ücret ödenerek yeni kurulan üniversitede çalışmalarına olanak sağlanmıştır. Buradan anlaşıyor ki Alman bilim insanlarına yüksek maaşlar verilerek o dönemde üniversitenin geliştirilmesi ve Alman bilim insanlarından mümkün olduğu kadar yararlanılması, bilim insanlarının zorluk çekmemesi adına önemli bir strateji olduğu ileri sürülebilir. İsviçre'de bulunan Prof. Schwartz ile bağlantıya geçilmiş ve otuz kişilik bir bilim insanından oluşan liste üzerinde anlaşma sağlanmıştır. Yabancı öğretim üyelerine ödenen ücretlere bakıldığında yerli öğretim üyelerinin hatta o dönemki milletvekillerinin aldıkları ücretlerin oldukça üstünde maaş aldıkları görülmektedir. Bu durum, maddi bir refah sağlayarak bu öğretim üyelerinden maddi bir refah sağlayarak Türkiye'ye bilimsel anlamda daha çok katkı sunmalarının beklenildiğinin bir göstergesi olarak da yorumlanabilir. Gelen Alman profesörlerle yapılan anlaşma maddeleri şöyledir (Hatiboğlu, 2000; Özata, 2007; Widmann, 2000):

- Üniversitede tam gün çalışacaklar, yan bir iş yapmayacaklar.
- Öğrenciler için çevirmenler yardımıyla Türkçe ders kitaplarını en kısa sürede hazırlayacaklar.
- Üçüncü yıllarından itibaren Türkçe ders verecekler.
- Hükumete gerektiğinde bilirkişi raporu sunacaklar.
- Gelişme ve halkın aydınlatılması için kurulan tesislerde aktif görev alacaklar.

Bu hizmetlerinin karşılığında ise yüksek maaş, taşınma ve yol giderleri verilecek, sağlık sigortası ödenecektir. O dönemde bir Türk profesör 150 TL alırken Alman bilim insanlarına 500-800 TL ödenmiştir. Alman bilim insanları çalışma arkadaşlarını Türkiye’ye getirip görevlendirme hakkı tanınacaktır. Yabancı öğretim üyelerine devlet himayesi garantisi verilecektir.

Üniversite reformu yapıldıktan sonra 1933-1973 arasını kapsayan kırk yıllık dilim içerisinde toplamda 96 yabancı öğretim üyesi İstanbul Üniversitesi’ne gelmiştir. Gelen bu profesörlerin altısı Dârülfünûn döneminden kalmış ve reform sonrasında da çalışmalarını sürdürmüştür. Profesörlerin 66’sı Almanya ve Avusturya’dan, otuzu ise diğer Avrupa ülkelerinden gelmiştir (Dölen, 2010). Almanya’da Nazi iktidarından kaçarak Türkiye’ye gelen ve büyük kısmını Yahudi bilim insanlarının oluşturduğu Türkiye’de bilimsel ve çağdaş demokratik ilkelere dayalı bir yükseköğretim kurumunun meydana getirilmesinde büyük çaba ve katkı sunmuşlardır. Yabancı bilim insanlarının büyük kısmı Almanya’dan gelmiştir. Bununla beraber, İstanbul Üniversitesi ve Ankara Ziraat Yüksek Enstitüsü’ne gelen bilim insanlarının geliş biçimi ve yerleri farklılık gösterebilmektedir. İstanbul Üniversitesi’ne gelip çalışan bilim insanlarının neredeyse tamamı, Almanya’da hüküm süren Nazi rejiminin kıyımına uğramış Yahudi asıllı kişilerdir. Bu bilim insanları Hitler’in politikalarına karşı çıktıkları için üniversitedeki görevlerinden uzaklaştırılmışlardır (Erdem, 2012).

İstanbul Üniversitesi’ne Alman profesörlerin gelmesinde en büyük aracılık rolünü üstlenen kişi Ord. Prof. Dr. Philipp Schwartz olmuştur. Yahudi asıllı olan patoloji uzmanı Prof. Schwartz, 1894 yılında Avusturya-Macaristan İmparatorluğu’nun Werschetz kentinde Regina ve Sami Schwartz’ın oğlu olarak dünyaya gelmiştir. 1923 yılında doçentlik, 1927 yılında ise profesörlük unvanını alan Schwartz aynı yıl, 1 Mart 1927 tarihinde Yahudi asıllı eşi Vera ile evlenmiştir. Hitler’in iktidara gelişiyle birlikte 1927-1933 yılları arasında görev yaptığı Frankfurt Main’de bulunan Johann Wolfgang Goethe Üniversitesindeki kürsüsünden komünizm suçlamasıyla çıkartılmıştır (Arslan, 2019). Dölen’in (2010) aktardığına göre Alman bilim insanlarının seçimi ve alınması konusunda herhangi bir ölçüt belirlenmemiş ve bu profesörlerin bilimsel yetkinliği veya çalışmaları için ön değerlendirme-mülakat benzeri bir süreç işletilmemiştir. Bu konuda tüm yetki devri Prof. Schwartz’a yapılmıştır. Sözleşme koşulları da Prof. Malche ve Prof. Schwartz tarafından belirlenmiştir (Çam, 2012).

1933-1973 arasında Türkiye’de çalışmış Alman bilim insanlarının ve yardımcılarının fakültelere göre dağılımı Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1

1933-1973 Arasında Türkiye'de Çalışmış Yabancı Bilim İnsanları ve Yardımcılarının Fakültelere Göre Dağılımı

Fakülte	Alman ve Avusturyalı		Diğer olanlar		milletlerden		Toplam	
	Prof.	Yardımcı	Prof.	Yardımcı	Prof.	Yardımcı	Prof.	Yardımcı
Tıp	21	48	1	1	22	49		
Dişçilik	1	3	0	0	1	3		
Fen	15	16	15	2	30	18		
Eczacılık	3	12	1	0	4	2		
Edebiyat	16	13	11	6	27	19		
Hukuk	4	0	1	0	5	0		
İktisat	6	0	1	0	7	0		
Toplam	66	82	30	9	96	91		

Kaynak: Dölen, 2010, s.497.

Profesör haricinde yardımcı kadrosunda gelen yabancıların büyük çoğunluğu İkinci Dünya Savaşı öncesinde ya da savaşın başlarında Türkiye'den ayrılmıştır. Çoğunluğu ABD'ye göç etmiştir. Kalanlar içinde uzun süre Türkiye'de bilimsel çalışmalar ve akademik araştırmalar yapıp profesör unvanı alanlar da olmuştur. Bunlar arasında Wolfgang Gleissberg ile F. L. Breusch yer almaktadır. Profesör Wolfgang Gleissberg Türkiye'de modern astronominin kurucusu sayılmaktadır (Bingün, 1990; Dölen, 2010; Etker, 2012; Günergun ve Kadioğlu, 2011; Tüter, 2018). Prof. Wolfgang Gleissberg ve Prof. Erwin Findlay-Freundlich hem astronomiye ilişkin eserler kaleme almışlar hem de bazı kavramlara Türkçe karşılıklar bulmuşlardır (Bingün, 1990).

Türkiye'de bilimsel anlamda astronominin gelişmesinde ve hem insanların hem de araştırmacıların dikkatini astronomi araştırmalarına çekme konusundaki bu tür yayıncılık faaliyetlerinin önemli girişimler olduğu ileri sürülebilir. Gleissberg, İstanbul'a geldiğinde, doktorasını yeni bitirmiş (1930) bir astronomdur ve çalışmalarının neredeyse hepsini İstanbul Üniversitesi'nde yürütmüştür. Bu, onu diğer kürsü direktörlerinden ayıran en önemli özelliktir. Gleissberg 1933 yılında gelip 1958 yılında ayrılmıştır. Bu 25 yıllık sürenin son 10 yılında enstitü direktörüdür (Günergun ve Kadioğlu, 2011). Widmann'ın (2000) aktardığına göre Prof. Gleissberg, ülkesinde geliştirdiği ancak terk etmek

zorunda kaldığı astrofizik enstitüsünden sonra Türkiye’ye geldiğinde karşılaştığı manzara sonraki çalışmaların nereye taşındığını görmek açısından önemlidir.

Alman Profesörlerin Çalışmaları ve Türk Yükseköğretimine Katkıları

İstanbul Üniversitesi’ne gelen Alman bilim insanlarının yaptıkları çalışmalar, İstanbul Üniversitesi’nin Alman sistemine göre yapılanmasına olanak sağlamıştır. Bunun yanında eğitimde modern yöntem ve uygulamalar kullanılmaya başlanmıştır. Öğrencilerin derslere etkin olarak katılımlarına imkân veren bir yöntem izleyen yabancı öğretim üyeleri ayrıca öğrencilerin yaratıcılıklarının gelişmesini hedeflemişlerdir. Alman profesörler çeşitli alanlarda kaleme aldıkları kitaplar ve yaptıkları çeviriler aracılığıyla üniversitenin kütüphane koleksiyonunun zenginleşmesinde ve önemli çevirilerin kazandırılmasında rol oynamıştır (Türk ve Çınar, 2013).

Gelen bilim insanlarından bazıları Türk vatandaşlığına da geçmişler, akademik geleneğin oluşturulmasında, Türk bilim insanlarının yetiştirilmesinde etkili olmuşlar ve çalışmalarını Türkiye’de sürdürmüşlerdir (Yaşar, 2017). Türkiye’de kalmayı tercih eden bilim insanlarının yaptıkları akademik ve bilimsel çalışmaların sonraki çalışmalara öncülük etmesi genç araştırmacılara rehber olmaları dikkate değer bir husustur. Türkiye’de modern bilimsel araştırma zihniyetinin ve metodolojinin oluşmasında bu bilim insanlarının rolü oldukça fazladır. 1933-1942 yılları arasında toplamda 252 tane kitap, çeviri, telif eser üniversitenin kendine özgü yayını olarak kazandırılmıştır. Bu çalışmaların haricinde İstanbul Üniversitesi’nde görev yapan Alman profesörler çalıştıkları fakültelerde de çeşitli alanlarda bilimsel dergilerin kurulmasında ön ayak olmuşlardır (Türk ve Çınar, 2013).

Prof. Malche’ye göre (1939) Alman profesörler başta olmak üzere yabancı öğretim elemanlarının Türk yükseköğretimine katkılarının önemli bir kısmını üniversite, fakülte veya enstitü kütüphanelerinin geliştirilmesi ve zenginleştirilmesi oluşturmaktadır. Alman bilim insanları, derslerinde ihtiyaç duydukları yayınları ve kitapları belli bir liste haline getirmiş ve bu yayınların Avrupa’dan getirtilmesini sağlamışlardır. Bu taleplerin gerçekleşmesi konusunda da dönemin hükümet yetkilileri gerekli mali ve bürokratik desteği sunmuştur. Bu sayede kısa bir zaman dilimi içinde üniversitenin merkezi kütüphanesinde ve alt birimlerinin kütüphanelerinde Avrupa dillerinden çok sayıda kitap yer almaya başlamıştır.

İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi bünyesinde 1933-1943 arasında 14 ayrı enstitü kurulmuş ve bu enstitülerde kendi alanlarında pek çok bilimsel etkinlik ve çalışma yapılmıştır. Kurulan bu enstitüler şunlardır (Çam, 2012):

- Anatomi Enstitüsü
- Histoloji Enstitüsü
- Embriyoloji Enstitüsü
- Fizyoloji Enstitüsü
- Kanser Araştırma Enstitüsü
- Hijyen Enstitüsü
- Biyokimya Enstitüsü
- Tıp Tarihi Enstitüsü
- Fizik Tedavi Enstitüsü
- Genel Patoloji Enstitüsü
- Adli Tıp Enstitüsü
- Mikrobiyoloji Enstitüsü
- Patolojik Anatomi Enstitüsü
- Farmakodinami Enstitüsü

Gelen bilim insanlarının diğer önemli bir katkısı ise yetiştirdikleri öğrenciler ve yazdıkları eserler olmuştur. Örneğin Prof. Schwartz'ın o dönemde Besim Turani, Münevver Yenerman ve Bedrettin Pars gibi hususi olarak yetiştirdiği hekimler bulunmaktadır (Widmann, 2000). Dr. Schwartz'ın Türk tıp eğitimine en büyük katkıları arasında anatomik patolojide pratik eğitimin ağırlığını artırmış olması sayılabilir. Klinik-patolojik toplantılar ilk kez onun zamanında, 1942 yılında başlamıştır. Onun döneminde öğrencilerin tümü otopsi işlemine bizzat katılmıştır. İlk dönemlerinde kısa bir süre için Almanca anlattığı derslerin Türkçeye çevrilmesini beklerken, yanlış çevirileri Türkçe düzelten Schwartz'ı tıp öğrencileri dışında da birçok kişinin dikkat ile izlediği bilinmektedir (Usubütün ve Gedikoğlu, 2007). Prof. Dr. Schwartz'ın yetiştirdiği Besim Turhan, Münevver Yenerman, Talia Bali Aykan, Süreyya Tanay, Bedrettin Pars, Kemal Akgüder, İhsan Şükrü Aksel ve Perihan Çambel Türkiye'nin ilk patoloji akademisyenleri olmuşlardır ve çeşitli patoloji kürsülerinin kurucuları arasında yer almışlardır. Ayrıca Dr. Oberndorfer, Sedat Tavat, ÜveisMaskar, Osman Saka, Satı Eser gibi patologların yetişmesinde etkili olmuş önemli bir profesördür (Usubütün ve Gedikoğlu, 2007).

Prof. Nissen'in Türkçe ve Almanca dört cerrahi kitabı, altmış iki Türkçe bilimsel yayını bulunmaktadır. Dünyada ilk kez yaptığı ameliyatlara o dönemde bir efsane olmuştur, örneğin 1936'da yaptığı ameliyat daha sonra "Nissenfundoplikasyonu" işleminin esasını teşkil etmiştir (Batırel ve Yüksel, 2000; Ceylan, 2012; Göksoy, 2001). Prof. Nissen, Türkiye'deki sözleşmesi sona

erdikten sonra ABD’ye gitmiş, 1940-1952 arasında Boston ve New York’ta çalışmıştır ancak Türkiye’deki öğrencileri ve meslektaşları ile temasını hiç kesmemiştir. Almanya’dan Türkiye’ye gelen mülteci bilim insanları içerisinde anılarını kaleme alan ilk profesör de Rudolf Nissen olmuştur.

Siegfried Oberndorfer’in o dönem hususi öğrenciliğini yürüten Türk öğrenciler arasında Osman Saka, Üveys Maskar ve Satı Eser yer almaktadır (Widmann, 2000). Diğer önemli tıp profesörlerinden Winterstein’in Türkiye’deki yıllarında kaleme aldığı eserler ise şöyledir (Kobal, 1994):

- Animal Fizyoloji Dersleri, (Çeviren: S. Irmak), İstanbul, 1939
- Fizyoloji Dersleri (Prof. Meliha Terzioğlu ile birlikte), İstanbul, 1951

Prof. Winterstein’in yetiştirdiği öğrenciler arasında Sadı Irmak, Meliha Terzioğlu, Halil Derman gibi önemli bilim insanları yer almaktadır (Widmann, 2000). Tıp alanında çalışan ve öne çıkan diğer bilim insanlarından Profesör Hirsch’in de Türkiye’deki görev yıllarında kaleme aldığı çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmaların künyesi aşağıdadır (Kobal, 1994):

- Hıfzıssıhha Ders Kitabı (Doç. Dr. Muhiddin Erel ile birlikte), İki Cilt, İstanbul, 1938 ve 1940
- Hıfzıssıhha Praktikum (Doç. Dr. Muhiddin Erel ile), İstanbul, 1937

Prof. Hirsch’in yetiştirdiği bilim insanları arasında Muhiddin Erel ve Sıtkı Velicangil önde gelmektedir. Profesör Hugo Braun mikrobiyoloji alanında yaptığı çalışmalar ve ortaya koyduğu eserler ile Türk yükseköğretimine önemli katkılar sunmuştur. Türkiye’de iken yazdığı çalışmaların künyesi aşağıda sunulmuştur (Kobal, 1994):

- Salmonella Grubunun Bakteriyolojisi (Doç. Dr. Ömer Özek ile), İstanbul, 1946
- Salmonellaların Fermantasyon Kabiliyetleri Hakkında (Türkçe ve Almanca olarak Ferda Gök ve Hikmet Gence ile), İstanbul, 1951
- Mikrobiyoloji ve Salgınlar Bilgisi Ders Kitabı, 2 cilt, (Çeviren, Z. Öktem), İstanbul, 1940

Profesör Braun’un yetiştirdiği önemli bilim insanları arasında Ömer Özek ve Ekrem Kadri Unat ön sırada yer almaktadır (Widmann, 2000). Alman profesör Liepschitz farmakoloji alanında yaptığı çalışmalar ile Türk yükseköğretimine önemli hizmetler yapmıştır. Profesör Liepschitz kendi alanında Kazım Arısan, Naşit Erez ve Ertuğrul Yenen gibi önemli bilim insanlarının yetişmesini sağlamıştır (Widmann, 2000). Profesör Liepschitz’in

ABD'ye gitmesinden sonra kürsüsüne görevlendirilen Prof. Haurowitz de alanında önemli çalışmalar sunmuştur. Yazdığı kitapların künyesi aşağıda verilmiştir (Kobal, 1994):

- Hayati ve Tıbbi Kimya (Çeviren, S. Irmak ve M. O. Saka), İstanbul, 1940
- Fortschritte der Biochemie 1938-1947 (Biyokimyada İlerlemeler), Basel, 1948

Profesör Rudolf Nissen'in yetiştirdiği ünlü Türk bilim insanları arasında Fahri Arel, Feyyaz Berkay, Derviş Manizade, Burhaneddin Toker ve Gazi Yaşargil yer almaktadır (Widmann, 2000). Prof. R. Nissen 1933 senesinde henüz 37 yaşında iken Ordinaryüs Profesör unvanıyla İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi 1. Cerrahi Kliniğine yönetici olarak görevlendirilmiştir. 1939 senesinin bitimine kadar Cerrahpaşa Cerrahi Kliniğinde çok verimli çalışmalarda ve araştırmalarda bulunmuş ve bu arada bazı yeni ameliyat teknikleri geliştirmiştir. Ayrıca yetiştirdiği cerrahlarla Türk Cerrahisine çok önemli katkıları olmuştur. Prof. Nissen, üniversite için yeni bir cerrahi binasının planlanmasına ve inşaatına öncülük etmiştir.

Prof. Nissen'in Türkçe ve Almanca dört cerrahi kitabı, altmış iki Türkçe bilimsel yayını bulunmaktadır. Dünyada ilk kez yaptığı ameliyatlara o dönemde bir efsane olmuştur, örneğin 1936'da yaptığı ameliyat daha sonra "Nissenfundoplikasyonu" işleminin esasını teşkil etmiştir (Batirel ve Yüksel, 2000; Ceylan, 2012; Göksoy, 2001). Prof. Nissen, Türkiye'deki sözleşmesi sona erdikten sonra ABD'ye gitmiş, 1940-1952 arasında Boston ve New York'ta çalışmıştır ancak Türkiye'deki öğrencileri ve meslektaşları ile temasını hiç kesmemiştir. Almanya'dan Türkiye'ye gelen mülteci bilim insanları içerisinde anılarını kaleme alan ilk profesör de Rudolf Nissen olmuştur. Profesör Nissen, 1981 yılında ABD'de vefat etmiştir (Batirel ve Yüksel, 2000; Ceylan, 2012; Göksoy, 2001).

Kadın Hastalıkları dalında çalışmaları olan ve önemli isimler yetiştirdiği gibi önemli eserleri de kaleme alan diğer profesör ise Wilhelm Liepmann'dır. Prof. Liepmann'ın eserleri şöyledir (Kobal, 1994):

- Hekimlere ve Tıp Talebelerine Mahsus Doğum Ameliyatı, İstanbul, 1966
- Pratik Jinekoloji Ders Kitabı (Çeviren, S. Irmak), İstanbul, 1938

Profesör Liepmann'ın yetiştirdiği Türk öğrenciler arasında Naşit Erez ve T. Remzi Kazancıgil öne çıkmaktadır (Widmann, 2000). Profesör Liepmann'ın özellikle jinekolojiye dair ortaya koyduğu çeşitli bilimsel çalışmaların yanı sıra vermiş olduğu konferanslar ile toplumda kadın hastalıkları ile doğum konusu

hakkında önemli bir bilinç kazanılması konusunda önemli adımlar olarak değerlendirilebilir.

Diş hekimliği alanında öncülerden olan Profesör Alfred Kantorwicz, Türkiye’ye geldikten sonra alanında pek çok araştırma ve yayın yapmış ve pek çok öğrenci yetiştirmiştir. Yetiştirdiği öne çıkan öğrenciler arasında Pertev Ata ve Lem’i Berger yer almaktadır. Fen Fakültesi’nin önemli profesörlerinden E. F. Freundlich’in de “Astronomi” (Çeviren, F. Yeniçay, İstanbul, 1937) kitabı bulunmaktadır. Profesör E. F. Freundlich’in yetiştirdiği önemli bilim insanları arasında Paris Pişmiş de Recillas ve Nüzhet Gökdoğan önde gelmektedir (Widmann, 2000). Astronomi Enstitüsü başkanlığını da bir süre yürüten Profesör E. F. Freundlich’in 1938’de Türkiye’den ayrılmasını müteakiben yerine Kiel Üniversitesi profesörlerinden Rosenberg gelmiştir.

Kimya alanında son derece yetkin çalışmaları bulunan ve önde gelen profesörlerden olan Fritz Arndt aynı zamanda bir Kimya Enstitüsü kurulmasına da öncülük etmiştir. Prof. Arndt, Türkiye yıllarında Baha Erdem, Muvaffak Seyhan, Muzaffer Acarbay, Cemil Dikmen gibi bilim insanlarının yetişmesine birinci dereceden katkı sunmuştur. Profesör Arndt kitaplarında “atom numarası” yerine “atom ağırlığı” kavramını kullanmıştır. Kimya alanında çalışmaları bulunan diğer önemli bir isim ise F. L. Breusch’tur. Prof. Breusch yeni bir Kimya Enstitüsü kurulmasına öncülük etmiştir ve uzun süre boyunca Türk kimyagerlerin yetişmesine emek harcamıştır. Fen Fakültesi’nin diğer önemli bir bilim dalı ise Biyoloji’dir. Biyoloji bölümüne bağlı başkanlığını Leo Brauner’in yürüttüğü Botanik ve Fizyoloji Sistematigi Enstitüsü çatısı altında pek çok bilimsel faaliyet gerçekleştirilmiştir ve önemli Türk biyolog ile botanikçilerin yetişmesine katkı sağlamıştır.

Biyoloji dalında çalışmaları olan Farmakobotanik Enstitüsü müdürlüğünü de yürüten diğer bir bilim insanı Alfred Heilbronn’dur. Heilbronn ayrıca İstanbul’da bir botanik bahçesi de meydana getirmiştir ve pek çok Türk öğrenci yetiştirmiştir. Yetiştirdiği öğrenciler arasında Sara Akdik, Nebahat Yakar-Olgun ve Mehpare Başarman-Heilbronn ön sırada gelmektedir. Prof. Alfred Heilbronn, Türkiye’de genetik biliminin kökleşmesinde ve büyümesinde çok önemli adımlar attığı gibi pek çok Türk genetikçi de yetişmesine katkı sunmuştur. Ayrıca genetik biliminin Türkiye’de tarım alanında kullanılması konusunda Prof. Alfred Heilbronn öncü bilim insanları arasında yer almaktadır. Heilbronn Botanik Enstitüsü içindeki Farmakobotanik ve Genetik Bölümü içinde genetik ile ilgili farklı çalışmalarda bulunmuşlar, öğrencilerini de bu konudaki çalışmalara yönlendirmişlerdir. İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesinin Botanik Enstitüsünde yapılan genetik çalışmalarının tümü, Enstitüsünün iki bölümünden biri olan,

AlfredHeilbronn idaresindeki Farmakobotanik ve Genetik Enstitüsünde yapılmıştır (Ersöz, 2014).

İstanbul Üniversitesi'nin yayınlarının zenginleşmesinde ve çeşitlenmesinde önemli katkılar veren diğer bir fakülte ise Edebiyat Fakültesidir. Edebiyat Fakültesi içerisinde Felsefe, Filoloji, Asya Dilleri, Türkoloji, Romatoloji, Tarih, Coğrafya, Arkeoloji gibi bilim dalları yer almaktaydı. Bu bilim dalları içerisinde bulunan öğretim üyeleri kendi alanlarını besleyecek nitelikte bilimsel çalışmaları meydana getirmiş ve üniversitenin koleksiyonuna katmışlardır. Felsefe bölümünün önemli profesörlerinden HansReichenbach o dönem içinde kendisine yardımcı olarak Nusret Hızır'ı (Türkiye'de felsefeye önemli katkılar sunmuş öncülerden) almıştır. Prof. Reichenbach'ın yetiştirdiği önemli felsefeciler arasında Nusret Hızır, Vehbi Eralp ve Mermi Uygur yer almaktadır (Bingün, 1990; Kobal, 1994). Prof. Reichenbach dünya çapında bir bilimsel şöhrete haiz bir bilim insanı olarak yaptığı çalışmaların ardından Türkiye'den erken ayrılmış ve yerine 1936'da yine kendisi gibi meşhur felsefe tarihçisi ErnstvonAster bölüm başkanı olarak gelmiştir.

Prof. ErnstvonAster 1948 yılında hayatını kaybedene dek Türkiye'de yaşamıştır. Prof. ErnstvonAster'in yetiştirdiği en önemli Türk felsefeciler arasında Macit Gökberk, Bedia Akarsu, Nermi Uygur, İsmail Tunalı, Hüseyin Batuhan, Sabri Özbaydar, Cavit Tütengil, Kamuran Birand ve Takiyettin Mengüşoğlu yer almaktadır. Türkiye'de bulunduğu sıralarda üniversite yayıncılığının ilerlemesinde son derece etkili çalışmaları olan Prof. ErnstVonAster "Felsefe Arkivi" dergisinin yayın hayatına girmesini sağlamıştır. Prof. Auerbach'ın (1946) Felsefe Arşivi dergisinde yayımlanan bazı çalışmaları söz konusudur. Özellikle dilbiliminin Türkiye'de bir disiplin olarak yerleşmesinde hem ürettikleri hem de yetiştirdiği öğrenciler, ki bunlar arasında Sabahattin Eyüboğlu, Mina Urgan, Güzin Dino, Azra Erhat gibi tanınmış isimler vardır, aracılığıyla önemli katkılar sunmuştur.

İstanbul Üniversitesi'nin Pedagoji Enstitüsü'nde görevli Profesör Wilhelm Peters daha önce psikoloji profesörü olarak görev yaptığı yerden ayrılarak Türkiye'ye gelmiştir. 1953 yılında emekli olmuş ve Almanya'ya dönmüştür. Profesör Wilhelm Peters, Türkiye'de iken önemli isimlerin yetişmesine öncülük etmiştir ve bunlar arasında Mümtaz Turhan, Beyhan Toğrul ve Refia Şemin sayılabilir.

Filolojinin önemli isimlerinden Profesör ClemensBosch, Türkiye'ye gelmeden önce tarih profesörü olarak Jena Üniversitesi'nde çalışmaktaydı. Sonraki yıllarda Müslüman olarak "Emin" adını alan Prof. Bosch'un yetiştirdiği öğrenciler arasında Sabahat Atlan yer almaktadır. Prof. Bosch'un (1942) İstanbul

Üniversitesi Türkiyat Mecmuası’nda yayımladığı bazı çalışmaları söz konusudur. Özellikle antik çağa ilişkin tarih bilgisini, arkeolojinin ve literatürünün gelişmesinde yaptığı çalışmalar oldukça kayda değer niteliktedir. Prof. Bosch 1939 yılına kadar İstanbul Arkeoloji Müzesi’nde nümizmatik uzmanı olarak görev almıştır. Antik sikke koleksiyonlarını sınıflandırmada da büyük katkıları olmuştur. İstanbul Arkeoloji Müzesi’nde görev aldığı periyotta, müzede sergilenen Yunan, Roma ve Bizans sikkeleri için 3 ciltlik bir katalog ve “Eski Sikkeler Rehberi: 1. Bölüm: Yunan-Romen-Bizantin ve Avrupa Sikkeleri” başlığını taşıyan bir rehber kitap hazırlamıştır.

Filoloji dalının diğer önemli profesörlerinden birisi de Helmut Ritter’dir (Prof. Fuat Sezgin’in de hocasıdır). Prof. Ritter, 1935-38 arasında Arapça, Farsça, Türkçe üzerine dersler vermiş ve “Karagöz: Türkische Schattenspiele (C1-C2), 1940, C3, 1953” adlı eseri Türkiye’de iken yazmıştır. Ayrıca Oriensadlı bir dergi de yayılayan Prof. Ritter’in Türk öğrencileri arasında o dönem Ahmed Ateş ve Özgün Baykal’ı da saymak mümkündür (Kobal, 1994). Prof. Helmut Ritter’in Türkiye’ye gelmesine ise o dönem Avrupa’da öğrenci olarak bulunan bazı Türkler vesile olmuştur. Bu öğrenciler arasında Mazhar Şevket İpşiroğlu ön sırada yer almaktadır (Bingün, 1990). Prof. Ritter’in öğrencisi Ahmed Ateş’in (1964) hocası Ritter hakkında İstanbul Üniversitesi Şarkiyat Mecmuası’nda yayımlanan makaleleri vardır.

Hukuk Fakültesi bünyesinde o dönem beş araştırma enstitüsü kurulmuştur. Bunlar Medeni Hukuk Enstitüsü, Kriminoloji Enstitüsü, Amme Hukuku Enstitüsü, Devlet Hukuku Enstitüsü ve İktisat-Sosyoloji Enstitüsü şeklindedir. Bu enstitüler aracılığı ile bilim insanları araştırma ve yayınları gerçekleştirmiştir (Çam, 2012). Andreas Bertelen Schwartz’ın yetiştirdiği önemli isimler arasında Bülent Davran, Türkan Rado ve Hıfzı Veldet Velidedeoğlu ile Ziya Umur gelmektedir (Widmann, 1981). Önemli bir diğer hukukçu ise Ernst Hirsch’tir. 1952’de Almanya’ya dönene kadar Türkiye’de kalan ve ders veren Prof. Hirsch, Türkiye’de pek çok kanun metninin yazılması ve çıkarılmasında da katkıları olmuştur. Prof. Hirsch önemli hukukçular yetiştirmiştir. Bunlar arasında Halil Arslanlı, Muammer Aksoy, Yaşar Karayalçın, Hamide Tekinalp, Ersin Çamoğlu, Ergun Önen sayılabilir (Kobal, 1994). Profesör Hirsch’in, Halil Arslanlı (1935) ile ya da tek yazarlı olarak İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası’nda yayımlanan bazı araştırmaları söz konusudur. Profesör Hirsch hem akademik çalışmaları hem o dönem Türk hükümetine çeşitli konularda yaptığı müşavirlikler hem de yetiştirdiği öğrenciler sayesinde Türkiye’de özellikle vergi ve ticaret hukuku literatürünün gelişmesine ciddi katkılar sunmuştur.

Üniversitenin diğer önemli fakültelerinden birisi de şüphesiz ki İktisat Fakültesi'dir. İktisat Fakültesi içinde görev yapan dönemin önde gelen profesörlerinden Fritz Neumark Türkiye'ye gelişinden iki sene sonra derslerini Türkçe yürütmeye başlamıştır. Ayrıca Maliye Enstitüsü'nün de yönetimini üstlenmiştir. 1952'ye kadar Türkiye'de çalışmalarını sürdüren Prof. Neumark'ın bazı basılı eserlerinin künyesi aşağıdaki gibidir (Çam, 2012; Widmann, 2000):

- Dış Ticaret Siyaseti (Çeviren, S. F. Ülgener)
- Umumi İktisat Teorisi, İki Cilt, (Çeviren, R.Ş. Suvla ve M. O. Dikmen), 1939-1941
- Maliye İlimine Dair Ekonomik ve Sosyolojik Tetkikler (Çeviren, S. F. Ülgener), İstanbul, 1940
- İktisadi Düşünce Tarihi I (Çeviren, A. A. Özeken), İstanbul, 1943
- Ekonomi Politikası Dersleri, İstanbul, 1945
- Gelir Vergileri (Çeviren, M. O. Dikmen), İstanbul, 1945
- Devlet Daire ve Müesseselerinde Rasyonel Çalışma Esasları Hakkında Rapor, Ankara, 1949

İktisat alanında önemli profesörlerden diğeri ise Gerhard Kessler'dir. 1951 senesinde Almanya'ya dönene kadar kendi alanındaki literatürde ve üniversitenin koleksiyonuna önemli katkılar sunmuştur. Ayrıca Prof. Kessler on beş yıl boyunca yöneticiliğini yaptığı "İktisat ve İktisadiyat Enstitüsü"nü de kurmuştur. Prof. Kessler önemli Türk iktisat profesörleri yetiştirmiştir. Bunlar arasında Orhan Tuna, Cavit Orhan Tütengil, Muhlis Ete, Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu sayılabilir. İktisat Fakültesi'nin diğer bir profesörü de Alexander Rüstow'dur. Rüstow, Almanya'da Hitler yönetimine karşı olduğu için İstanbul Üniversitesi'ne gelmiş ve burada 1933-1949 yılları arasında bilimsel çalışmalar yapmıştır. İktisadi Coğrafya ve İktisat Tarihi kürsüsünde çalışmalarda bulunan Rüstow, disiplinler arası nitelikteki düşünceleri ve çalışmaları ile ön plana çıkmıştır. Bununla beraber Türkiye'de iktisadi zihniyet çalışmaları sahasında, yol gösterici olması açısından öncü isimler arasında olmuştur (Dinçaslan, 2015).

Alman bilim insanlarının katkılarının önemli bir kısmını da ders verme usulleri ve öğretim biçimlerinin modernleştirilmesi de meydana getirmektedir. Yabancı bilim insanları, öğretim programları ve tekniklerinin modern hale getirilmesine önemli düzeyde katkı sunmuştur. Yabancı bilim insanları, İslahat Müşaviri Prof. Malche'nin önerileri doğrultusunda üniversitede derslerin özgür bir ortamda ve normal konuşma şeklinde anlatılması gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca bunun yanında derslerde gündelik yaşamdan örnekler verilmesi ve derste

profesörlerin öğrencilere, öğrencilerin de profesörlere sorular yöneltmesi şekliyle hem profesörlerin hem de öğrencilerin aktif olmasına olanak veren bir yöntemin kullanılmasında öncülük etmişlerdir. Profesörlerin, öğrencileri konuşmaya, düşünmeye, araştırma yapmaya alıştıran modern aktif öğretim yönteminin önemli unsurlarından olan pratik çalışma ve seminer çalışmalarının etkin bir şekilde uygulanmasında, bir öğretim yöntemi olarak yerleşmesinde, büyük katkıları olmuştur (Namal, 2012).

Alman bilim insanlarının 1935-36 eğitim öğretim yılından itibaren “Üniversite Konferansları” düzenlemişler ve 1940’tan itibaren de “Üniversite Çevresi” adı altında düzenlenen etkinliklerle halk-üniversite buluşması yapmışlardır. Bu uygulama o dönem için oldukça yenilikçi bir durum olarak nitelendirilmektedir. Üniversite haftası olarak belirlenen periyotlarda birbirinden farklı bilim dallarında çalışan profesörler farklı kentleri gezerek birisi halka diğeri de bilimsel çevrelere ve araştırmacılara konferanslar veriyordu (Bingün, 1990; Neumark, 2017). Üniversitenin toplumsal sorumluluğunun bulunduğunu ve bu bağlamda bir görevinin de halkı aydınlatmak olduğunu belirten Prof. Malche’nin önerileri doğrultusunda yapılan bu konferanslar geniş yankı uyandırmıştır. Bu konferansların yapılmasını bizzat isteyen ve öneren ise Prof. Malche’dir (1939). Bu bağlamda imkân ve şartlar doğrultusunda farklı dönemlerde ve farklı yerlerde Alman bilim insanları tarafından çeşitli bilimsel konular etüt edilmiş ve neticeleri halk ile paylaşılmıştır.

Alman Profesörlerin Türkiye’de Yaşadıkları Çeşitli Zorluklar

Alman profesörlerin Türkiye’de iken yaşadıkları zorlukların başında dil ve iletişim gelmektedir. Prof. Widmann’a göre (1981, sf. 163-168) Alman profesörlerin yaşadıkları zorluklar şu kategoriler içinde ele alınabilir: a) Maddi güçlükler, b) Sosyal güçlükler, c) Ruhsal güçlükler, d) Ailevi güçlükler. Özellikle yaşanan ailevi güçlükler içinde çocukların okul sorunlarının öncelik taşıdığı belirtilmektedir. Alman okuluna giden çocuklarda ideolojik güçlükler kendini daha çok göstermekte, bazı ailelerde içten içe bölünmelere neden olmaktadır. Bununla beraber Almanya’daki yakınlarının zaman zaman öldürüldüğü haberlerini almaları onları ruhsal açıdan yıpratmıştır. Bu rahatsızlıklar zamanla kalıcı psikiyatrik sorunlara dönüşmüştür. Örneğin, Prof. Herzog, 1936’da Zürih’te intihar etmiştir.

Belirli bir süre (2-3 yıl içinde) Türkçe öğrenmeleri ve derslerini Türkçe olarak yürütmeleri istenmiş ve sözleşmede buna yer verilmiştir. Ancak burada çeşitli sorunlar söz konusudur. O sıralarda dilde yapılan ıslahat ve reform çalışmaları ile Alman profesörlerin Türkçe olarak öğrendiği bazı kelime ve kavramların artık hükmünü kaybediyor olması arada kalmalarına neden

olmaktaydı. Ayrıca hocaların ilerlemiş yaşları da yeni bir dil öğrenme konusunda bariyer oluşturmaktaydı (Demirtaş, 2010). Öğrencilerin ve Türk hocaların Almanca bilmemeleri ve bilimsel terimlerin tam Türkçe karşılığının henüz oturmamış olması karşılaşılan sorunların önünde geliyordu. Her ne kadar bazı tercümanlar aracılığı ile süreç işletilmeye çalışılsa da tercümanların her iki dile vakıf olması gerektiği gibi ilgili dersin ve bilim dalının özel terminolojisine hâkim olması da gerekmektedir. Bu durum da dil eksenli yaşanan sorunların yaşanmasını kaçınılmaz kılmaktaydı (Demirtaş, 2010).

Alman profesörler için farklı bir zorluk ise Hitler rejiminin uyguladığı tecrit politikası nedeni ile farklı ülkelerdeki bilimsel toplantı ve konferanslarda Hitler rejiminin destekçisi bilim insanları ile aynı ortamda bulunmak kaygısı olmuştur. Bundan dolayı pek çok kongre ve konferanslara katılamamışlardır (Widmann, 2000). Bu tür çalışmalara katılmaları konusunda Türk yetkililerinden herhangi bir engelle karşılaşmayan Alman profesörler kendi ırklarından dolayı ve o dönemin Almanya'sındaki siyasal uygulamalardan kaynaklı sorunlar yaşamıştır (Öztürk, 2002). Alman profesörlerden Hirsch'e göre yaşanan diğer bazı zorluklar arasında Alman ve Türk akademisyenler ve aileleri arasında istenilen ve beklenen kaynaşmanın tam anlamıyla oluşmaması şeklindedir. Bununla beraber zaman zaman Türk ve yabancı akademisyenler arasında gerilimler olmuş hatta dönemin matbuatında (25-26 Temmuz 1945) zaman zaman aleyhte yazılar da kaleme alındığı olmuştur. Bu durum Alman profesörlerin sosyal hayatları açısından zor olmuştur (Hirsch, 1997).

SONUÇ

Osmanlı Devleti, XIX. yüzyılın son çeyreğinde ve XX. yüzyılın ilk çeyreğinde yapmış olduğu eğitimde modernleşme hareketlerine, yükseköğretim kademesinde Dârülfünun'u kurarak devam etmiştir. Ancak ne yazık ki yeni bir yükseköğretim kurumu kurma yönündeki ilk üç teşebbüs çeşitli nedenlerle çok uzun ömürlü ve köklü olmamıştır. Son teşebbüs olan Dârülfünû-ı Şahâne, 33 yıllık bir ömürle saltanat resmen bitip cumhuriyet ilan edildikten sonra da varlığını sürdürmüştür. Cumhuriyetin kurucu kadroları, eğitimde modernleşme hareketlerini tüm kademeler için reformcu nitelikte yürütmüş ve bu yönde radikal adımlar atmıştır. Cumhuriyetle birlikte on yıl daha varlığını sürdüren Dârülfünun da bu modernleşme hareketlerinden kendine düşen payı almıştır.

Dârülfünun'un modern anlamda bir üniversite kimliğinden uzak olması, modern bilimsel araştırma ve çalışmalara yer verecek donanımda öğretim kadrosundan ve öğrenciden yoksun olması bu kurumun pedagojik ve bilimsel

açıdan tartışılmasına zemin oluşturmuştur. Ayrıca Cumhuriyet’in ilkelerine ve inkılâplarına yönelik çok sahiplenici refleks içinde olmaması da siyasi yönden varlığını ve amacını tartışmaya açmıştır. Cumhuriyet’in kurucu kadroları ve siyasi güç odakları tüm kurumların cumhuriyet ilkelerini ve inkılâpları halka benimsetmesi yönünde yekvücut olmasını istemiştir. Dârülfünû’nun bu yöndeki direnişi reform düşüncesinin kökleşmesinde etkisi yüksek bir faktör olmuştur. Bu bağlamda, özellikle 3 Mart 1924 tarihinde kabul edilen Tevhid-i Tedrisat (Öğretimin Birleştirilmesi) Kanunu, yasal ve yönetsel açıdan bütün eğitim kurumlarını Cumhuriyet İdeolojisine katkı sağlamak yönünde faaliyetlerde bulunmaya mecbur etmiştir. Avrupa’nın bilimsel ve teknik anlamda üstünlüğüne katkı sağlayan gelişmiş üniversite kültürü ve yapısı Cumhuriyet döneminde her toplumsal alanda olduğu gibi yükseköğretimde de istikametini Batı’ya çevrilmesine zemin hazırlamıştır. Toplumu çağdaşlaştırma ve ilerletme yönünde yapılan atılımların Batı eksenli olması toplumun bu yönde bilinçlendirilmesini de zorunlu kılmış ve burada görev eğitim kurumlarına düşmüştür. Çağdaşlaşma ve gelişme yönünde gerçekleştirilecek bütün uygulamalarda, eğitim kurumlarının; özellikle üniversitelerin öncü rolü oynaması istenmiştir. Alman profesörler ve yanlarında gelen yardımcılar Türk yükseköğretimine çeşitli noktalarda günümüze kadar etkisi devam eden katkılar sunmuştur. Bunlardan ilki öncelikle bilimsel çalışma ve araştırma mantığının üniversiteye yerleştirilmesi ve bu mantık çerçevesinde Türk araştırmacılar ve bilim insanları yetiştirmek olmuştur. Alman profesörlerin yanında yetişen Türk öğrenciler daha sonraları kurulacak olan üniversitelerin gelişmesinde ve kendi öğrencilerinin yetişmesinde çok büyük katkılar sunmuştur. Ayrıca pek çok öğrencinin yurt dışında daha yüksek düzeyde üst öğrenim görmelerine de olanak sağlanmıştır. Bu sayede farklı ülkelerdeki bilimsel çevrelerle de iş birliği ve irtibat kurma olanağı geliştirilmiştir.

Diğer önemli bir katkı ise bilimsel yayıncılığın başlaması ve gelişmesi noktasında olmuştur. İstanbul Üniversitesi’ne bağlı fakülteler, kendi süreli yayınlarını hem kendi akademisyenlerinin çalışmalarını hem de yurt dışındaki akademisyenlerin yayın ve araştırmalarını yayımlamak üzere hayata geçirmiştir. Böylece bir araştırma kültürü ve raporlama mantığı geliştiği gibi çalışma bulgu ve sonuçlarını bilim dünyası ile paylaşıp yeni çalışma ve araştırmalar için çeşitli akademik çevrelerin oluşmasına da zemin hazırlanmıştır. Epistemik-akademik birliktelikler ve çevreler araştırmacılar ve akademisyenler için o dönemde bir güç birliği ve bilgi paylaşımı oluşturduğu gibi yayınlar aracılığı ile herkes kendi alanında çalışmaları ile tanınmaya başlanmıştır. Genç araştırmacıların ve öğrencilerin yetkin bir profesör ile birlikte yürüttükleri çalışmaların yayımlanmasının; bir araştırma ve raporlama sürecini özellikle Türk öğrencilere ve asistanlara öğrettiği gibi çalışmaların başkalarına ulaşmasına da aracılık ettiği

görülmektedir. Bununla birlikte Alman profesörlerin yazdıkları çeşitli bilimsel kitaplar ve ders kitapları o dönemin ihtiyaçlarını karşılamak ve ders materyali ihtiyacını gidermek bağlamında işlevsel bir rol oynamıştır. Ayrıca çeşitli etüt çalışmaları da buna destek vermiştir.

Türkiye'ye gelen yabancı bilim insanlarının öğretim programlarının yenilenmesinde, işe yaramayan metotlarla öğretim yapmak yerine çağdaş ve işlevsel metodolojinin ihdas edilmesinde önemli katkıları olduğu görülmektedir. Halka açık şekilde yürütülen konferans ve bilimsel toplantılar, üniversitenin halkla buluşmasını sağladığı gibi halkın doğrudan kendini ilgilendiren konularda yetkin kişilerden bilgi almasını da sağlamıştır. Böylece halkın yükseköğretim çalışmaları hakkında bilgisi birincil kaynaklarla sağlanmaya çalışılmıştır.

Sonuç itibarı ile Alman profesörlerin Türk yükseköğretimine çeşitli yönlerden sundukları katkılar oldukça kayda değer niteliktedir. Ancak gelen bazı profesörlerin bekleneni karşılamaması bir eksiklik olarak değerlendirilebilir. Bununla beraber bazı profesörlerin çok kısa süre kalmış olmaları henüz sistematik bir işleyişin kendi sahalarında oluşmasına engel oluşturmuş olabilir.

KAYNAKÇA / REFERENCES

- Aydemir, S.S. (2020). Türkiye'de Darülfünundan üniversiteye geçiş süreci ve 1933 üniversite kanunu sonrası yükseköğretimdeki gelişmeler. *Journal of History School*, 47, 2222-2243.
- Batirel, H., & Yüksel, M. (2000). Rudolf Nissen's years in Bosphorus and the pioneers of thoracic surgery in Turkey. *Our Surgical Heritage*, 69, 651-654.
- Bingün, F. (1990). *Nazi Almanyası'ndan Kaçarak Türkiye'ye Sığınan Alman Bilim Adamı ve Sanatçıları*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi.
- Burus, D. (2019). *Millî Mücadele'de Dârülfünûn*. Yayımlanmamış yüksek lisans, Kocaeli Üniversitesi.
- Ceylan, İ. (2012). *Türklerde Cerrahinin Gelişimi*. Türk Cerrahi Derneği.
- Demirtaş, Ö. (2010). *Sosyolojik Açıdan 1933 Türk Üniversite Reformu*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Uludağ Üniversitesi.
- Dinçaslan, M. (2015). Türkiye'de Ordoliberalist bir iktisatçı-filozof: Alexander Rüstow (1885-1963). *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 46, 201-226.

- Dölen, E. (2010). *Darülfünun'dan Üniversiteye Geçiş: Tasfiye ve Yeni Kadrolar (Türkiye Üniversite Tarihi C3)*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Dölen, E. (2010). *İstanbul Üniversitesi 1933-1946 (Türkiye Üniversite Tarihi C4)*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Dölen, E. (2009). *Türkiye Üniversite Tarihi-C.1*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Dölen, E. (2010). *Türkiye Üniversite Tarihi-C.2*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Erdem, A. (2012). Atatürk’ün liderliğinde üniversite reformu: Yükseköğretim ve bilim tarihimizde dönüm noktası. *Belgi*, 2(4), 376-388.
- Etкер, Ş. (2012). Ord. Prof.Dr. Wolfgang Gleissberg’in Türk astronomi derneği başkanlığı. *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, 14(1), 25-44.
- Erdem, A. (2012). Atatürk’ün liderliğinde üniversite reformu: Yükseköğretim ve bilim tarihimizde dönüm noktası. *Belgi*, 4(2), 376-388.
- Göksoy, E. (2001). Antireflücerrahisinin tarihi gelişimi ve Rudolf Nissen. *İ.Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Sürekli Tıp Eğitimi Etkinlikleri, Gastrointestinal Sistem Hastalıkları Sempozyumu*, 143-147.
- Günergun, F., & Kadioğlu, S. (2011). Bilim insanlarının ülkelerarası yolculuğu: İstanbul Üniversitesi’nde dört yabancı astronom (1933-1958). *Osmanlı Bilim Araştırmaları*, 13(1), 44-79.
- Hatiboğlu, M. T. (2000). *Türkiye Üniversite Tarihi*. Selvi Yayınları.
- Hirsch, E. (1997). *Anılarım*.Tübitak.
- Girgin, M., (2021).*1933 Üniversite Reformu Sonrası Türkiye'ye İltica Eden Alman Bilim İnsanlarının Türk Eğitim Sistemine Katkıları*. Yüksek lisans tezi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi.
- Kara, İ. (2002). Modernleşme dönemi Türkiye’sinde ulûm, fûnûnve sanat kavramları. *Kutadgubilig*, 2, 268-269.
- Kobal, Y. (1994). *Üniversitelerimizin Gelişimi ve Alman Bilim Adamlarının Katkıları*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi.
- Namal, Y. &Karakök, T. (2011). Atatürk ve üniversite reformu 1933. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, (1), 27-35.

- Namal, Y. (2012). Türkiye’de 1933–1950 yılları arasında yükseköğretime yabancı bilim adamlarının katkıları. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 2(1), 14-19
- Neumark, F. (2017). *Boğaziçine Sığınanlar* (Şefik Alp Bahadır, Çev.). Kopernik Yayınları.
- Olgun, K. (2002). II. Meşrutiyet dönemi Osmanlı basınında bir eğitim kurumu olarak Dârülfünûn (1908-1912). *İstanbul Üniversitesi Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, 2, 185-204.
- Öztürk, İ. (2002). *Atatürk Döneminde Alman Bilim Adamlarının Üniversitelerimizde İstihdamı Türk Bilim ve Kültür Hayatı Üzerindeki Etkileri*. Yayımlanmamış doktora tezi, Niğde Üniversitesi.
- Önk, M. (2015). Atatürk dönemi eğitim sistemi gelişmelere bir bakış. *Journal of Academic Social Science Studies*, 37, 511-530.
- TBMM Zabıt Cerideleri. C15, İçtima 2.
- Türk-Alman Üniversiteleri. *Akademik Bakış*, 7(13), 45-55.
- Tüter, C. (2018). *Knowledge and Technology Transfer between Turkey and Germany in The Interwar Period and Its Impact on The Political, Military and Cultural Relations*. Unpublished doctoral dissertation, Yıldırım Beyazıt University.
- Usubütün, A., & Gedikoğlu, G. (2007). Türkiye’de patolojinin gelişimi. *Türk Patoloji Dergisi*, 23(2), 68-73.
- Widmann, H. (2000). *Atatürk ve Üniversite Reformu*. Kabalcı Yayınları.
- Yaşar, S. (2017). Atatürk’ün Üniversite reformu sürecinde kütüphanelerin kuruluş ve gelişiminde alman bilim adamları. *Türk İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, 12(23), 25-47.
- Yavuz, E. (2016). Erzincan’da eğitim ve eğitim kurumları. *Turkish Studies*, 11(6), 75-102.

EXTENDED ABSTRACT

During the transition period from the classical Ottoman Empire to the modern Turkish Republic, radical reforms were realized in many areas. Undoubtedly, one of the areas where these reforms have manifested effectively has been the field of education. Hendesehane, which was established in 1773, and Mühendishane-i

Bahr-iHümayun, which was opened in 1794, and Mekteb-iMülkiye and Medicine, which started operating in 1859, were recorded as the first educational institutions established in the western sense. The modernization movements in education continued rapidly after the establishment of the republic, and very important changes occurred especially during the Atatürk period, which included the years 1923-1938. Many innovations, from the adoption of the Law of Unification of Education, to the Alphabet Revolution, to the expansion of Community Centers in the establishment of Nation Schools, came to the fore as the changes made by the republic in the field of education.

One of the mentioned reforms is the innovation movement brought to the literature under the name of University Reform and Mustafa Kemal Atatürk invited education experts from many countries, especially Germany, to Turkey in order to improve Turkish higher education both systematically and in terms of content. Education experts, who came upon Atatürk's invitation, made important contributions to various branches of positive sciences. These experts, on the one hand, established many institutes and ensured the conduct of scientific research under a single roof, on the other hand, they made valuable contributions to the establishment and management of academic journals. In addition, the education experts in question provided support for the establishment of libraries and the acquisition of many course materials in the inventory; On this occasion, they also played an important role in the training of Turkish scientists. These people, who brought the achievements of the West in the field of science and technology to Turkey for the organization of Turkish higher education, also created a vision in terms of determining the development goals of higher education. These foreign education experts have a very important contribution to the training of Turkish academicians and researchers, whose numbers will increase in the course of time. In addition, it was the education experts in question who mediated Turkish researchers and scientists who went abroad for higher education or to learn a foreign language and to acquire different research disciplines, and who hosted these people after they returned to their home country from Turkey. Therefore, the contribution of German educators is observed in many areas such as making library collections worthy of a university, increasing scientific publications and activities, informing the public about scientific studies, holding various events for the public from time to time, and bringing modern scientific concepts into Turkish.

Studies of German Professors and Their Contributions to Turkish Higher Education. The studies of German scientists who came to Istanbul University enabled Istanbul University to be structured according to the German system. In addition, modern methods and practices have been used in education. Foreign

faculty members, who follow a method that allows students to actively participate in the lessons, also aimed to develop the creativity of the students. German professors played a role in enriching the library collection of the university and gaining important translations through the books they wrote in various fields and the translations they made. An important contribution of the incoming scientists was the students they trained and the works they wrote. Foreign scientists have contributed significantly to the modernization of curricula and techniques. German scientists have organized "University Conferences" since the 1935-36 academic year. Since 1940, they have held a public-university meeting with events organized under the name of "University Environment". This practice is described as a very innovative situation for that period.

Various Difficulties Encountered by German Professors in Turkey. Language and communication come first among the difficulties faced by German professors while in Turkey. The difficulties faced by German professors can be considered in the following categories: financial difficulties, social difficulties, mental difficulties, family difficulties. It is stated that school problems of children take priority among family difficulties experienced.

Conclusion: German professors and their assistants have contributed to Turkish higher education at various points, the impact of which continues to this day. The first of these was to put the scientific study and research logic in the university and to train Turkish researchers and scientists within the framework of this logic. Turkish students who grew up with German professors made great contributions to the development of universities to be established later and to the training of their own students. In addition, many students have been given the opportunity to pursue higher education abroad. The contributions of German professors to Turkish higher education in various aspects are quite remarkable. However, the fact that some of the incoming professors do not meet the expectations can be considered as a shortcoming. However, the fact that some professors stayed for a very short time may have hindered the formation of a systematic process in their fields.